

Culturele of creatieve activiteiten op school zijn veel meer dan ‘een prettige onderbreking van het leren’. Ze stimuleren leerlingen om sleutelvaardigheden te ontwikkelen voor later. Kinderen en tieners uit gezinnen die onder de gemiddelde levensstandaard leven, hebben daarbij nog het meest te winnen, ontdekt wetenschapsjournalist Mark Mieras. Dit is de samenvatting van de literatuurstudie die hij erover schreef. Op welke manier kan kunst- en cultuuronderwijs bijdragen aan gelijke kansen in onze samenleving?

[samenvatting, mei 2024]

Hoopvol onderwijs

Hoe kunst gelijke kansen scheidt

- Waar je geboren wordt, heeft grote invloed op je toekomst. Kinderen uit gezinnen met een hoge sociaaleconomische status komen beter terecht dan kinderen die het thuis minder hebben.
- Dat komt vooral doordat ze beter leren om hoopvol te zijn. Ze leren in zichzelf te geloven, hun emoties te reguleren en zichzelf de goede kant op te sturen.
- Kinderen die dit niet vanzelfsprekend meekrijgen, kunnen deze vaardigheden wel ontwikkelen. Culturele of creatieve activiteiten helpen daarbij.
- Dergelijke activiteiten helpen kinderen en jongeren om hoopvoller te zijn.
- Culturele en creatieve activiteiten wakkeren ook verborgen talenten aan en helpen om de verschillen tussen kansrijke en kansarme jeugd te verkleinen.

Waar je geboren bent, heeft invloed op je toekomst. Kinderen uit gezinnen met een hoog inkomen en ouders met een universitaire opleiding (hoge sociaaleconomische status) komen beter terecht. Ze leren sneller, krijgen een hoger schooladvies en stromen minder snel af dan kinderen die het thuis minder mee hebben. En dat ligt niet in de eerste plaats aan hun intelligentie. Het komt vooral doordat ze beter leerden om hoopvol te zijn, in

zichzelf te geloven, creatief te zijn, hun emoties te reguleren en zichzelf de goede kant op te sturen, en te ontdekken dat je verder komt door jezelf uit te dagen. Culturele activiteiten als muziek, theater en tekenen kunnen helpen om deze ‘metacognitieve’ vaardigheden te ontwikkelen, en de achterstand op te heffen.

Dans stimuleert de motoriek, tekenen helpt beter te leren kijken en muziek traint kinderen om beter te luisteren. En al die kunsten stimuleren bovendien nieuwsgierigheid, zelfsturing en creativiteit, om een paar belangrijke te noemen. Het grootste effect wordt gevonden bij leerlingen die de steun het meest nodig hebben: bij kinderen uit gezinnen met een laag inkomen en ouders met weinig opleiding (lage sociaaleconomische status) en bij kinderen met een aangeboren vertraagde ontwikkeling, zoals bij dyslexie. Achterstanden worden zo doeltreffend weggewerkt. Het helpt deze leerlingen dat ze al dansend, acterend en musicerend worden meegenomen door de rest van de groep. Kunst lijkt in de hersenen bovendien op de juiste knoppen te drukken en de juiste basisfuncties te stimuleren.

Zelfsturend

Opgroeien betekent veel leren; zelfs het leren zelf moet je leren. Denk daarbij aan vaardigheden als gerichte aandacht, een goed werkgeheugen, flexibel zijn en op je eigen rem trappen om je te

beheersen. Deze zelfsturende vaardigheden (executieve functies) bepalen voor een groot deel hoe je door je schooltijd heen rolt en ook hoe het daarna met je gaat, op het werk en privé. Helaas worden leerlingen uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status thuis minder uitgedaagd om hun aandacht te richten, hun werkgeheugen te gebruiken, zichzelf te beheersen en flexibel problemen op te lossen. Van jongs af aan blijft hun zelfsturing achter. Daardoor kunnen ze minder goed afleiding negeren, verleiding weerstaan en zich afwenden van gebeurtenissen die angstig en agressief maken. Ze vertonen daardoor vaker probleemgedrag.

Het goede nieuws is dat oefening de zelfsturing verbetert – zeker als je jong bent. Dat oefenen gebeurt bij uitdagende activiteiten met veel eigen initiatief, zoals in verbeeldingsspel, drama, dans en muziek.

Nieuwsgierig

Ook nieuwsgierigheid blijft achter. Kinderen uit gezinnen in armoede en stress stellen gemiddeld minder waarom-vragen en zijn minder onderzoekend ingesteld dan andere kinderen. Dat is nadelig, want nieuwsgierigheid helpt ontwikkelen en leren. Dat geldt voor deze kinderen nog extra omdat ze thuis minder gestimuleerd worden en de ontwikkeling dus meer uit zichzelf moeten halen. Nieuwsgierigheid is ook belangrijk voor later. Nieuwsgierige werknemers zijn leergieriger en hebben een open houding, voelen zich minder snel bedreigd en kunnen beter overweg met nieuwe en tegenstrijdige ervaringen.

Nieuwsgierigheid gedijt waar kinderen autonomie ervaren. In veel lessen op school ontbreekt daarvoor de ruimte. Cultuurvakken en ook wetenschap en techniek zijn oases van autonomie en vormen zo een bron van nieuwsgierigheid.

Creatief zelfvertrouwen

Zelfs creativiteit is oneerlijk verdeeld. Hoe hoger de sociaaleconomische status van een gezin, hoe gemakkelijker de kinderen nieuwe ideeën verzinnen, hoe handiger ze omgaan met dilemma's en problemen. Omgekeerd durven kinderen die het thuis minder meekrijgen zichzelf vaak geen creatieve doelen te stellen. En als ze het wel doen, raken ze snel geblokkeerd, geven dan snel op en proberen

het niet opnieuw. Zo bevestigt hun creatieve zelftwijfel zichzelf.

Creatieve oefening kan deze negatieve spiraal doorbreken. Open opdrachten stimuleren leerlingen om hun eigen ideeën te volgen, om te experimenteren en fouten te durven maken. Leerlingen die een jaar lang werden uitgedaagd met potlood en kwast of met dans of muziek, scoorden daarna hoger in creatief denken. Datzelfde geldt overigens ook voor museumbezoek en voor lessen waarbij leerlingen experimenteren met wetenschap, techniek en wiskunde.

Hoopvol

Kinderen en tieners uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status hebben dus een achterstand in verschillende 'metacognitieve' vaardigheden. Onderzoekers geloven dat ze de gemeenschappelijke oorzaak hebben gevonden in een gebrek aan hoop. Kinderen uit deze gezinnen zijn gemiddeld minder hoopvol en wie minder hoopvol is, toont minder creativiteit, creatief zelfvertrouwen en zelfsturende functies. Hoop heeft ook invloed op schoolresultaten. Niet gek, want hoopvolle mensen verzinnen makkelijker hoe ze hun doel bereiken en zien in obstakels een uitdaging. Ze beschikken over alternatieve routes: als het zus niet lukt, dan doen ze het zo. Omgekeerd behoort gebrek aan hoop tot de belangrijkste oorzaken van drop-out.

'Hoop schep je door leerlingen nieuwsgierig te maken. Kunst en cultuur helpen daarbij.'

Hoop schep je door leerlingen nieuwsgierig te maken en zelf te laten oefenen met het verwezenlijken van eigen verlangens. Vreugdevolle activiteiten als sport en kunst kunnen daarbij een stimulerende rol spelen.

Sociale steun en identiteit

Sociale steun helpt om hoopvol te zijn. Ook positieve sociale banden tussen leerlingen dragen bij. Daarom is een sociaal schoolklimaat belangrijk, en kunsteducatie helpt daarbij. Samen toneelspelen

zet jonge kinderen en ook basisschoolleerlingen in de sociale stand. Ook muziek helpt om in de klas een sociaal klimaat te scheppen. Na muzikale activiteiten werken kinderen gemakkelijker samen en maken ze gemakkelijker sociaal contact. Ook hier is het effect het grootst voor leerlingen uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status. In een experiment werden zij willekeurig verdeeld over een dansgroep of een aandachtstraining. Alleen bij de dansers was er een opvallende daling van probleemgedrag en een groei van het sociaal vermogen.

Ook een positieve identiteit helpt leerlingen om hoopvol te zijn. Succeservaringen in de klas kunnen aan die identiteit bijdragen. Zo is samen musiceren, dansen, toneelspelen en sporten een dubbele oefening in hoop: door tegelijk sociale steun te scheppen én identiteit te versterken.

Verborgen talent

Leerlingen uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status delen dus achterstanden op belangrijke vaardigheden. Er zijn ook vaardigheden waarin ze gemiddeld juist een voorsprong hebben. Zo hebben ze een goed oog voor oprechtheid en kunnen beter gedachten en gevoelens van anderen 'lezen'. Ze beschikken vaak over een betere patroonherkenning, zowel visueel als auditief, en zijn gemiddeld ook betere vertellers, met een beter inzicht in verhalen. Onderzoekers spreken over 'verborgen talenten' omdat die talenten in het schoolsysteem doorgaans weinig aandacht krijgen, en in toetsen niet worden meegenomen. Zo onderstreept de school vooral het onvermogen van deze leerlingen en ondergraaft hun zelfvertrouwen.

Bovendien voelen leerlingen uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status zich ongemakkelijk in een prestatiecultuur waarin leerlingen met elkaar wedijveren om de hoogste cijfers. Dat komt doordat zij gemiddeld ook een beter begrip hebben voor onderlinge afhankelijkheid en sociale rangen, nog zo'n verborgen talent.

Creatieve en culturele activiteiten sluiten goed aan bij deze verborgen talenten en bieden leerlingen uit minder welvarende gezinnen dus een leeromgeving en een schoolcultuur waarin ze zich positief kunnen onderscheiden en beter gedijen.

Conclusie

Waar je geboren wordt, heeft grote invloed op je toekomst. Hoeveel stress is er in huis? Hoe wordt je thuis gestimuleerd, uitgedaagd en gesteund? Dat bepaalt onder andere de ontwikkeling van zelfsturing, creatief zelfvertrouwen, nieuwsgierigheid en eigenwaarde.

Of je hoopvol bent of hopeloos ligt in het centrum van deze verweven vaardigheden. Om gelijke kansen te scheppen zou onderwijs daarom een bron van hoop moeten zijn. Hoopvol zijn vraagt sociale steun en een positieve identiteit. Samen musiceren, dansen, toneelspelen en sporten stimuleert beide en draagt zo sterk bij aan hoop.

'Verborgen talenten van kinderen met een achterstand krijgen in het schoolsysteem doorgaans weinig aandacht'

Creatieve en culturele activiteiten helpen een school om de verschillen tussen kansrijke en kansarme jeugd te verkleinen en te voorkomen dat deze verschillen juist worden uitvergroot. Die uitvergroting ontstaat doordat het onderwijssysteem vooral vaardigheden centraal stelt als zelfsturing en sociale competitie waarin deze leerlingen tekortschieten. En door de vaardigheden te negeren waarin ze gemiddeld vaker uitblinken, zoals empathie, verhalen vertellen en patroonherkenning.

Een culturele, sociale en niet-competitieve schoolcultuur kan kansarme leerlingen helpen te gedijen, en leren hoopvol te zijn. Met meer activiteiten die gestuurd worden vanuit intrinsieke motivatie en eigen ambitie, zoals tekenen, muziek maken, theater, dans, sport en onderzoeken. Activiteiten die het besef scherpen dat je als leerling de dingen kan laten gebeuren die je wilt laten gebeuren.

Mark Mieras is wetenschapsjournalist gespecialiseerd in hersenontwikkeling. Van zijn hand verschenen onder andere ook literatuurstudies over de ontwikkeling van het jonge kind en het effect van muziek, buitenspel en natuur op kinderen (zie: www.mieras.nl)